

ОСОБИСТІТЬ У ФОРМОВИЯВАХ СМИСЛОЖИТТЄВОГО ЗОРІЄНТУВАННЯ

Статтю присвячено теоретико-методологічному обґрунтуванню концептуальних засад становлення зрілої особистості у повноцінній реалізації власного потенціалу, цілісному саморозкритті всіх її екзистенційних проявів у часопросторі буття з урахуванням сформованої системи смисложиттєвих орієнтацій. Сенси організують наскрізну мету буттєвої активності, а сенси відзначаються конкретністю цільових настанов, які постають перед особою у певній життєвій ситуації. Сенси ототожнюються людиною з інтересами, чим визначають спрямованість її діяльності, життєві принципи і поведінкові приписи, а сенси асоціюються зі світоглядним уявленням особистості про рефлексивно-об'єктивні засновки і закони світоустрою й організуються в систему духовних пріоритетів на шляху до знаходження власного життєвого призначення.

Якщо смисл буття є трансцендентним щодо людського ества, то сенс життя є іманентною соціокультурною дійсністю феномену людини. Сенси відображають вищий рівень індивідуальних потреб, які осягаються особистістю і набувають для неї персональної значущості, сенси ж упорядковують засадничі для осіб, груп, народів, людства інтереси, знання, цінності, норми, моральні приписи, культурні настанови тощо. У свідомості людини її сенси і сенси організовані холистично, хоча й мають різний рівень прояву в повсякденній діяльності та відзначаються різною пріоритетністю для самої особи, що спричинено середовищем її безпосереднього існування та індивідуальними особливостями і характеристиками розвитку. Смисложиттєва сфера – це система вособистіснених психічних утворень свідомості людини, що спричинює постання сенсів, цінностей, персоніфікованих пріоритетів і домагань та відповідно реалізує їх у діяльності і вчинках одухотвореного самоздійснення. Смисложиттєві орієнтації особистості постають взірцем-критерієм особистісного самозростання, котре засвідчує безмежні горизонти можливої повномірної самореалізації людини в екзистенційному просторі її буття.

Ключові слова: вітакультурне середовище, ковітальний модус буття, самоздійснення особистості, сенси, сенси, смисложиттєві орієнтації.

Постановка проблеми. Людина сучасності, будучи тотально оповита проблемністю життєвих банальностей, стає заручником матеріального облаштування буденності, котре набуває глобальних масштабів. Тому проблема формування смисложиттєвих орієнтирів і духовних пріоритетів особистості та їх соціокультурне спрямування постає як найактуальніша в умовах сьогодення. Сенси як віхові засновки регулювання діяльності людини мають буттєві витoki й оприявнюються в організації її життєвого шляху, а система персоніфікованих сенсів – це світ практичних діянь, у яких відтворюється ідеальний образ цільових налаштувань повсякденної активності суб'єкта життєтворення. Саме особистісні сенси є підґрунтям здійснення особою раціонального вибору засобів та інструментів досягнення позитивних результатів своїх дій, тоді як сам процес чи процедура вибору відбувається на основі загальноприйнятих смислів. Тому предметний безмір смислів і сенсів становить своєрідний підсумок усього розмаїття діяльностей і вчинків людини як сукупності матеріальних і духовних домагань, складної ієрархії ідеалів і цінностей, значущих для неї як особистості в контексті конкретного суспільного загалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особистісне самоздійснення є наскрізною тематикою філософських роздумів М. М. Бахтіна, М. О. Бердяєва, В. С. Соловйова, котрі вбачали у всіх потягах людини прагнення до побудови ідеалу (в собі та світі) як засадничої мети власного життя. Постанова особистості з позицій самовдосконалення відмічено у працях психологів К. О. Абульханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, М. О. Бердяєва, Г. О. Балла, Ф. Ю. Василюка, В. В. Рибалки, В. А. Роменця, Т. М. Титаренко, В. Е. Чудновського, С. К. Шандрука й ін. Філософські аспекти буття, потягу до знаходження людиною сенсу власного життя відзначено в роботах В. І. Вернадського, А. Елліса, М. М. Рубінштейна, В. Франкла, К. Г. Юнга та ін. [11]. Поняття особистісного смислу в історико-психологічних дослідженнях пов'язане з уявленнями Л. С. Виготського про динамічні смислові системи індивідуальної свідомості особистості [3].

Надалі ці позиції відстоюються О. М. Леонтєвим, який засвідчує існування особистісного смислу як синергійно зорганізованого конструкту раціоемоційного ставлення людини до дійсності [6].

У напрацюваннях З. С. Карпенко в напрямку постановня й утвердження аксіологічної психології, особистість тлумачиться як трансцендентальний духовний суб'єкт, котрий здатний до самоактуалізації і ціннісного утвердження своєї індивідуальної смислової суті у світі феноменів, де останні, набуваючи аксіопсихічної вагомості, постають тими атрактивними фільтрами, котрі забезпечують злагоджену роботу смислових переживань на шляху до гармонізації усіх сегментів, просторів та іпостасей буття особистості [4]. Розроблена академіком В. А. Роменцем вчинково-канонічна схема організації гуманітарного пізнання, удосконалена А. В. Фурманом і його науковою школою, постулює постановня особистості (через оптику циклічно-вчинкового підходу) у вимірах повноквітальності – унікальної програми екзистенційного саморозкриття і самовдосконалення людини [7; 12; 13]. Зважаючи на безмір різноманітних підходів до розкриття детермінант становлення особистості в її буттєвій даності, найбільш доцільним вважаємо синергійне застосування теорій і принципів організації науково-психологічних досліджень означеної проблематики, що сутнісно розширює горизонти осягнення земної місії людини в універсумному просторі її самотворення.

Метою чинного аналітичного пошукування є розгляд особистості з позиції вітакультурного її самоздійснення, відформатованого системою смисложиттєвих орієнтацій.

Завдання: обґрунтувати значення самовдосконалення, опосередкованого смисложиттєвим простором людського буття у мистецтві творення особою власного Я; довести, що осереддям такої актуалізованої буттєвості є смисложиттєва сфера особистості як система квітальних обріїв учинкової життєактивності; виявити чинники впорядкування смисложиттєвих орієнтирів у свідомості особистості на рівні її одухотвореного самозреалізування.

Методи дослідження: аналіз літературних джерел, гіпотетичне обґрунтування, концептизація мисленнєвого матеріалу, концептуалізації теоретичного змісту, узагальнення наукових здобутків.

Виклад основного матеріалу. Становлення людини як особистості в усій величі її універсумного самоздійснення організується не тільки як соціокультурний феномен, а й як наскрізна життєва мета сенсосомиологічного екзистенціювання. Поняття смислів і сенсів синонімічні, але мають сутнісні розбіжності: перше асоціюється зі всеосяжними значеннєвими конструктами, що упредметнюються в досягненні стратегічних цілей-перспектив життєзреалізування людини, а друге носить індивідуалістичний характер суб'єктивної оцінки довколишньої дійсності, що набуває для людини вособистісної вартісності. За наявного категорійного тезаурусу психологічної науки доцільно застосовувати поняття смисложиттєвої сфери як особистісного конструкту, що утримує і смислосферу буття, і сенсосферу життя у їх сукупному синергійному поєднанні [9]. Смисложиттєва сфера – це система персоніфікованих психічних утворень свідомості й самосвідомості особистості, що стає підґрунтям соціально-психологічних настанов, цінностей, відповідних дій, учинків, основою спрямованості діяльності людини, її суспільно-моральної і духовної активності. Реалізація особою смисложиттєвого покликання передбачає всеохопне розуміння значущості, доцільності і подальшої прогностичності використання окреслених свідомістю конкретних смислів, змістовлених у персоніфікованих сенсах.

Смисложиттєві орієнтації слугують обранню людиною наскрізного шляху самовдосконалення і знаходженню власної світоглядної позиції у часопросторі буття. Вони суб'єктно залучені в різні іпостасі самоздійснення, а саме як біологічного організму, як індивіда у множині суспільних стосунків, як індивідуальності вчинкових дій та екзистенцій, як універсума духовних намірів, домагань, надзусиль, вірувань [4]. Особистісне становлення як психологічна категорія відображає процес саморозвитку людини протягом життя, у рамках якого відбувається становлення специфічних видів її суб'єктної активності на основі розвитку й структурування

сукупності суспільно й індивідуалістично орієнтованих характеристик, що забезпечують реалізацію функцій пізнання, спілкування й регуляції в конкретних видах діяльності на всіх етапах її земного шляху [13].

Конструктивним засновком повномірною самозвернення людини у світі є організація її смисложиттєвого зорієнтування, в якій цінності особи, її суб'єктивні установки й атитюди, потребо-мотиваційні й конативні рушії-чинники, система персоніфікованих сенсів з їх рефлексивним опрацюванням забезпечують синергійну єдність і гармонізацію становлення всіх складників особистісного світу людини [11]. Двоїстий характер смисложиттєвої сфери (утримує загальнолюдські смисли та вособистісенні сенси), будучи зумовленим одночасно індивідуальним і соціальним досвідом, визначає її бінарне функціональне призначення: смисли є основою формування й збереження у свідомості особи тих установок, які допомагають їй стратегічно оцінювати явища довколишньої дійсності, а сенси – займати певну діяльну позицію і свідомо та зважено обстоювати власні інтереси. У будь-якому разі сенси постають мотиваційним імперативом, що формовиявляється в актах вчинення та є підґрунтям самоусвідомлення автентичності особистості, а смисли – всеосяжні значеннєві конструкти, що упредметнюються в досягненні довгострокових цілей-перспектив людського самовдосконалення. Тож сенси – це форма існування смислів, що характеризує момент переходу останніх у свідомість особистості.

Проектувально-практичний рівень дії сенсосфери людини характеризує осмислене ставлення суб'єкта до можливої діяльності, цілей, людей, передбачає спрямування на створення ціннісних настановлень як знакових систем у людському суспільстві та культурі [10]. Усвідомлення власних життєвих домагань (осенсовування) припускає наявність у людини певного способу орієнтування в категоріях глобальних людських смислів, що є внутрішнім психологічним механізмом, котрий формує ті чи інші пріоритети поведінки особистості, за характером і спрямованістю яких можна визначити й особливості її персоніфікованого світосприйняття і світорозуміння.

Ключовим атрибутом суб'єкта як носія психічної активності є формовияви людського самотворення у вимірах перманентного потягу до самозмін і якісних перетворень. Особистість становить змістове визначення суб'єкта як самопричини духовної екзистенції людини, яка водночас постає її загальною, родовою ознакою [4]. Розвиток особистості – це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей, талантів, свідоме вдосконалення себе людиною, а також особливе, індивідуальне життєсприйняття, спосіб буття, заснований на чіткому розумінні власних цінностей і цілей, що дозволяє вибудовувати гармонійні взаємини, відчувати повноту й осмисленість життя [2].

Удосконалення людської сутності, на думку Л. С. Виготського, зумовлене культурно-історично – еволюцією живих істот, окультуренням становлення людства та онтогенезом самої людини [3]. Тому в структурі особистості наявні компоненти і характеристики різного рівня узагальнення й стійкості, які спричиняють суспільно значущу поведінку, спілкування, діяльність, учинки. На думку С. Л. Рубінштейна, особистість передусім визначається своїм ставленням до навколишнього світу, до суспільного загалу і конкретних його представників, що знаходить відображення у стилі поведінки, змісті діяльності, ситуаційних учинкових актах, способі життя, що своєю чергою детермінуються системою сенсосмислових патернів особи та її культурного довкілля [8]. Узмістовлення ковітального плинну буття особистості розгортається у двох онтологічних просторах: індивідуальності та культурно-історичного становлення всього людства. У першому випадку людина створює сенсовий контекст власної буттєвості, виявляючи свою автентичність, а у другому – збагачує і непересічно тлумачить смисли суспільного загалу [13].

Особистість як ідеалізований набір соціокультурних властивостей людини характеризується досить стійкою психодуховною організацією, що виявляється головним чином у послідовності і передбачуваності її поведінки, діяльності, вчинків, способу життя, котрі онтогенетично організуються у життєвий шлях людини [1]. І цей шлях якнайповніше описується,

за теорією В. А. Роменця, циклічно завершеним, повноцінним вчинком самоздійснення через смисложиттєве зорієнтування особистості, що охоплює ситуаційний, мотиваційний, дійовий і післядійовий компоненти-складники, передбачає вихід особи на нові смислові обрії життєактивності, зміну ціннісних орієнтацій, інтенцій та потенцій самопізнання і самотворення [7; 12].

Водночас, як самотутній зріз суб'єктивності, особистість здатна до адаптації та розвитку в мінливих соціальних умовах, що підтверджують зміни її ситуаційно зумовлених смислових настановлень, цінностей, інтересів, мотивів, вірувань, а також факти її виходу на нові горизонти самозвіту і самовдосконалення [4]. Невід'ємними рисами становлення зрілої особистості є самосвідомість, суспільно схвалювані вартості, відповідальність за свої вчинки, система поглядів, переконань й усуб'єктнена система смисложиттєвих орієнтацій. Особистість когнітивного модусу буття (ритміки співжиття у світі і співтворення буття) ефективно використовує природний потенціал у розбудові себе і довколишньої дійсності, плідно залучає власні ресурси до творення своєї долі, враховуючи запити суспільного загалу. Вона сприймає довколишній світ, споглядаючи його плин як даність і водночас оживлює та збагачує його власною енергією в актах пізнання, творчості і самотворення у вітакультурному середовищі свого екзистенціювання [11].

Поступ до смислового наповнення життєпростору особистості – це історичний шлях становлення моралі, конструктивних форм взаємин із суспільним загалом, системи значущих орієнтирів і сенсових настанов людини [14]. Особистість як унікальна цілісна структура існує лише в русі, ознаменованому перманентним процесом розкриття всіх її талантів та обдарувань. Саме динаміка особистісного функціонування визначає закономірності розвитку людини та особливості її формування як індивідуальності. Особистість, за словами Г. С. Костюка, є “системою систем”, або ж складноорганізованою єдністю диференційно-інтегрованих психічних явищ, які розвиваються в індивіді під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх чинників [5].

Усвідомлюваний вибір, орієнтація особистості на високі запити самовдосконалення пов'язані з її смисложиттєвою сферою – найбільш узагальненою характеристикою особистості стосовно власних запитів, пріоритетів учинення з урахуванням настанов суспільного загалу і ситуаційних вимог довколишньої дійсності. Психологічно і соціально зріла людина, котра утверджує себе в когнітивній спрямованості особистісних приписів, цілком виправдано керується у житті сталою системою уявлень про світ і про свої можливості, чіткою позицією щодо різних аспектів повсякдення, для неї характерні цілісність і відносна стабільність у взаємодії із суб'єктивним довкіллям. Ці уявлення оприявнюються у свідомості особистості в формі соціальних смислів і персоніфікованих сенсів, які, разом зі стереотипами, цінностями, установками, нормами, традиціями постають регуляторами і стабілізаторами стосунків з іншими. Водночас становлення індивідуальності відбувається тоді, коли внутрішнє психічне життя із засобу переростає у самоцінність, і людина споглядає та розуміє, переживає й рефлексує, мріє і творить, плекаючи самотутність свого духовного життя [10].

Загалом у філософсько-психологічних теоретизуваннях часто мовиться про призначення людини як особистості, про пошук і втілення сенсу життя, про самоактуалізаційне осягнення власної значущості, доцільності й відтак вагомості власного буття [1; 2; 9; 10; 14]. Але призначення – не природна даність, а моральний процес усвідомлення істини, внутрішнє прагнення краси, потяг до духовного абсолюту (Бога), який опосередковується смисложиттєвим аспектом наповнення повсякдення [11]. Тому істинне призначення людини – прагнення до екзистенції, тобто повноцінного проживання, через яке людина пізнає себе і світ, утверджує власне майбуття й укорінює засади духовності прийдешніх поколінь.

Висновки. Особистість – складна структурно-функціональна цілісність зі стійким набором психологічних характеристик, котрі формуються під впливом соціальних факторів і внутрішніх самоспричинень, де однією з головних її складових є система смисложиттєвих

орієнтацій як сукупність стійких мотивів, поглядів, переконань, потреб та устремлінь людини, що організують її поведінку, діяльність, вчинки у вирішення питань буттєвої значущості. Розвиткова роль смисложиттєвої сфери виявляється у виборі людиною чітких цілей своєї життєактивності, формуванні духовних запитів і соціально зорієнтованих домагань, зваженої програми екзистенціювання у часопросторі буття. Система спонукань і смислових пріоритетів визначає вибіркове ставлення до предметів довкілля та постає рушієм-чинником активних форм самотворення особистості.

Смисложиттєві орієнтації особи становлять базову характеристику індивідуальної свідомості, вони діалектично поєднують найближчі цілі з широкою програмою дій на віддалене майбутнє, суб'єктивний світ людини, її прагнення й ідеали з реальними буденними обставинами. Рефлексивне усвідомлення фундаментальних смислів перетворює людину з об'єкта, якому довкілля прищеплює світоглядні й суспільні норми та правила поведінки, на суб'єкта життєтворення, котрий здатен звільнити власну творчу і вольову енергію, визначити глибинні мотиви і спонуки як своїх мисленнево-чуттєвих, так і діяльно-практичних проявів, а в підсумку дає змогу утвердитися як повноцінній особистості.

Цілісне дослідження розвитку людини дозволяє досягнути всю множину задіяння свідомісних структур у становленні особистості, щонайглибше зрозуміти детермінацію, збагнути сутність і специфіку даного процесу, осмислити принципи і критерії вибору орієнтирів на цьому шляху. Становлення людини у досягненні зрілості (самості, самоактуалізації, автентичності, ковітальності) як вищого ступеню її розвитку передбачає смисложиттєве зорієнтування особистості, чим постулює рух-поступ до самовдосконалення через систему сформованих сенсових пріоритетів, суспільних цінностей і буттєвих смислів.

1. *Абульханова-Славская К. А.* Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 196 с.
2. *Ананьев Б. Г.* Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1968. – 339 с.
3. *Выготский Л. С.* Психология развития человека / Л. С. Выготский. – М. : Изд-во «Смысл»; Изд-во «Эксмо» 2005. – 1136 с. – (Библиотека всемирной психологии).
4. *Карпенко З. С.* Аксиологічна психологія особистості / З. С. Карпенко. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. – 512 с.
5. *Костюк Г. С.* Избранные психологические труды / Г. С. Костюк; под ред. Л. Н. Проколиенко. – М. : Педагогика, 1988. – 304 с.
6. *Леонтьев А. Н.* Деятельность. Сознание. Личность / А. Н. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
7. *Роменець В. А.* Предмет і принципи історико-психологічного дослідження / В. А. Роменець // Психологія і суспільство. – 2013. – № 2. – С. 6–27.
8. *Рубинштейн С. Л.* Бытие и сознание. Человек и мир / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с. – (Серия «Мастера психологии»).
9. *Сафонік Л. М.* Буттєвість сенсу людського життя / Л. М. Сафонік. – Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2016. – 350 с.
10. *Титаренко Т. М.* Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.
11. *Фурман А. А.* Психологія особистості: ціннісно-орієнтаційний вимір : монографія / А. А. Фурман. – Одеса : ОНПУ; Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 312 с.
12. *Фурман А. В.* Володимир Роменець як методолог психософійного духу / А. В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2011. – № 2. – С. 7–14.
13. *Фурман А. В.* Світ методології / А. В. Фурман // Психологія і суспільство. – 2015. – № 2. – С. 47–60.
14. *Frankl V. E.* Man's search for ultimate meaning. – Cambridge, Massachusetts, 2000. – 197 p.

REFERENCES

1. *Abulhanova-Slavskaja, K. A.* (1991). *Strategiya zhizni* [Life strategy]. Moscow : Mysl (rus).
2. *Ananyev, B. G.* (1968). *Chelovek kak predmet poznaniia* [Human as an object of cognition]. Leningrad : Izd-vo LGU (rus).
3. *Vygotskiy, L. S.* (2005). *Psikhologiya razvitiia cheloveka* [Psychology of development human]. Moscow : Smysl; Eksmo (rus).
4. *Karpenko, Z. S.* (2009). *Aksiologichna psykhologhiia osobystosti* [Axiological psychology of personality]. Ivano-Frankivsk : Lileia-NV (ukr).

5. Kostjuk, G. S. (1988). Izbrannyje psihologicheskije trudy [Selected psychological works]. Moscow : Pedagogika (rus).
6. Leont'jev, A. N. (1975). Deyatelnost'. Soznaniye. Lichnost [Activities. Consciousness. Personality]. Moscow : Politizdat (rus).
7. Romenets, V. A. (2013). Predmet i pryntsyipy istoryko-psychologichnogo doslidzhenn'a [Subject and principles of historical and psychological research]. *Psykhologhiia i suspilstvo* [Psychology and society], 2, 6-27 (ukr).
8. Rubinshteyn, S. L. (2003). Bytie i soznaniye. Chelovek i mir [Being and consciousness. Human and the world]. Sankt-Peterburg : Piter (rus).
9. Safonik, L. M. (2016). Buttievist' sensu liuds'koho zhytt'a [Being of the meaning of human life]. Lviv : LNU named Ivan Franko (ukr).
10. Tytarenko, T. M. (2003). Zhyttevyj svit osobystosti: u mezhakh i za mezhamy budennosti [Life world personality: inside and outside the ordinary]. Kyiv : Lybid' (ukr).
11. Furman, A. A. (2016). Psikhologhiia osobystosti: tsinnisno-orientatsiyniy vimir [Personality Psychology: value-orientation dimension]. Odesa : ONPU; Ternopil: TNEU (ukr).
12. Furman, A. V. (2011). Volodymyr Romenets yak metodoloh psykhosofiynoho dukhu [Vladimir Romenets as methodologist of psychosofity spirit]. *Psykhologhiia i suspilstvo* [Psychology and society], 2, 7-14 (ukr).
13. Furman, A. V. (2015). Svit metodolohiji [World methodology]. *Psykhologhiia i suspilstvo* [Psychology and society], 2, 47-60 (ukr).
14. Frankl, V. E. (2000). Man's search for ultimate meaning. Cambridge, Massachusetts.

Anatolii Furman

PERSONALITY IN THE FORM-MANIFESTATION OF MEANING-LIFE ORIENTATION

The article is devoted to the theoretical and methodological substantiation of the conceptual foundations for the emergence of a mature personality in the full realization of one's own potential, the holistic self-disclosure of all its existential manifestations in the space of being, taking into account the established system of meaningful orientations. Meanings organize the basic goal of life-activity, and senses are distinguished by the specificity of the goals set before the personality in a particular life situation. Senses are identified by a person with interests, what determines the direction of her activity, life principles and behavioral prescriptions, and meanings are personified with ideological representations of the individual about reflexive-objective prerequisites and laws of the world order and are organized into a system of spiritual priorities on the way to finding their own life purpose.

If the meaning of being is transcendental with respect to the human nature, then the sense of life is immanent to the socio-cultural reality of the human phenomenon. Senses reflect the highest level of individual needs, which are perceived by the individual and acquire for him a personal significance, meanings also regulate the interests, knowledge, values, norms, moral precepts, cultural attitudes, basic for people, groups, peoples, mankind etc. In the mind of a person its meanings and senses are organized holistically, although they have a different level of manifestation in everyday activities and are marked by different priorities for the individual, which is initiated by the environment of her immediate existences and individual features and characteristics of development. The meaning-life sphere is a system of personal mental formations of human consciousness that determines the emergence of senses, values, personified priorities, claims and accordingly implements them in the activities and deeds of spiritualized self-realization. Meaning-life orientation of the person become a model-criterion of personal self-expression, which opens the boundless horizons of possible full-scale self-realization of human in the existential space of his being.

Keywords: *vitacultural environment, covital modus of being, self-realization of personality, senses, meanings, meaning-life orientations.*